

Statsminister

S P E R R E F R I S T

Odvar Nordli

Tirsdag 23. mars 1976 kl. 1930.

Foredrag i Bergens Handelsforening og
Bergens Håndverks- og Industriforening.

NÆRINGSPOLITISKE PERSPEKTIVER

I utgangspunktet har vi noe av det samme mål og de samme ønsker i Regjeringen som i næringslivet. Vi ønsker å skape de beste muligheter for sysselsetting, produksjon og avsetning for norsk næringsliv. Vi ønsker å bruke

- 2 -

landets naturressurser og de menneskelige evner på en slik måte at resultatet er mest mulig i samsvar med våre overordnede mål for samfunnsutviklingen.

Det har i de siste tiår funnet sted en rask utvikling av vårt forhold til samfunnsmessige reguleringer og til økonomisk planlegging. I de første årene etter krigen måtte det brukes mye energi på debatten om man overhodet skulle ha en overordnet økonomisk planlegging.

I dag er det alminnelig erkjent at det er i et samspill mellom de private bedrifters disposisjoner og en aktiv offentlig næringspolitikk at vi må finne våre praktiske løsninger.

Det er flere viktige årsaker til at næringslivets

tilpasning må skje innenfor de rammer som næringspolitikken fastlegger. La meg nevne noen:

1. Tilgangen av de fleste innenlandske råvarer er begrenset. Den industrielle bearbeiding av dem må tilpasses råvaretilgangen, og dette kan ikke alltid den enkelte bedrift ha oversikt over. Et eksempel på dette er den overkapasitet som er skapt i norsk treforedlingsindustri, og som er et alvorlig problem i denne viktige næringen.
2. Energikrevende produksjon må tilpasses den nasjonale energipolitikk, og dette kan ikke den enkelte bedriftsledelse alene ha full oversikt over.
3. Produksjon for markedsføring utenlands må ofte tilpasses handelspolitiske betingelser, og dette krever

et nøye samarbeid mellom produsentene og myndighetene.

4. Lokalisering av større foretak har stor betydning for de distrikter som berøres. Det er i dag et allmenlig krav om en balansert utvikling av distriktene, derfor er lokaliseringsspørsmålene viktige for myndighetene.

Jeg vil gjerne knytte noen merknader til distriktsutbyggingspolitikken som en viktig del av vår næringspolitikk.

Kjernen i distriktsutbyggingen er knyttet til bosettingen. Fraflytting fra bygdene må ikke bli så sterk at den ødelegger mulighetene for å beholde viktige trekk av vårt

bosettingsmønster. Dette betyr ikke det samme som at dagens bosettingsmønster i detalj skal konserveres for all ettertid. Gjennom all historisk tid, særlig de tider hvor det er utvikling og dynamikk, har bosettingen i vårt landskiftet til nye forhold. Det må den også gjøre nå. Men vi kan legge inn politiske virkemidler på en slik måte at vi bremser omfanget av den flytting som vi ut fra en nasjonal vurdering ønsker å bremse. Vi kan bruke de muligheter som vi har til å skape faste arbeidsplasser i distriktene.

Planen omfatter tiltak innenfor jordbruk, skogbruk, fiske, industri, samferdsel og undervisning. De foreslåtte tiltak vil bli finansiert både gjennom Distriktenes Utbyggingsfond, og gjennom direkte statsbevilgninger.

I tillegg til de viktige enkelt-tiltak som settes inn i utbyggingen av distriktene, har vi i enkelte landsdeler fått planer for en samordnet utvikling. Vestlandsplanen er et eksempel på dette. Den ble lagt fram for Stortinget for ett år siden. Den tar opp problemene i de ensidige industrisamfunnene, og andre viktige næringspolitiske problemer i områdene mellom Bokn-fjorden og Trøndelag.

Men selv om vi har fått et gjennombrudd for distriktsutbyggingen i Norge, er vi ennå ikke kommet langt nok i retning av å få en rimelig balanse i det alminnelige utbyggings- og velstandsnivå mellom ulike deler av landet.

Den nye loven om etableringskontroll for visse økonomiske virksomheter må ses i denne sammenhengen. Vi har allerede i noen år hatt en midlertidig lov for å regulere de store etableringer innen petroleumsvirksomheten. Men behovet for å få en forsterket distriktseffekt også av utbyggingstiltak i andre næringer er så stort at det har vært nødvendig med den nye loven for å få større effekt av vår distriktsutbyggingspolitikk. De gjennomgående gode resultater fra bedrifter som har etablert seg eller opprettet filialer eller tilsvarende ordninger, gjør at vi føler oss trygge på at det ennå er muligheter for en større etablering i distriktene enn det vi hittil har sett.

Diskusjonen omkring denne loven som nylig ble vedtatt i Stortinget, fant sted i en mye mer dempet atmosfære enn de store næringspolitiske debatter i 1950-årene. Jeg vil

helst tro at dette skyldes den økte forståelse i næringslivet og i de politiske partier, som ofte føler seg som talsmenn for næringslivet, at det ikke er myndighetenes tanke å kvele næringslivet. Jeg vil gjerne tro at de mange års gode erfaringer fra en rik økonomisk utviklingsperiode i Norge har lært oss alle at hensikten med næringspolitiske reguleringer er å sikre produksjon, sysselsetting og inntekter for dem som er knyttet til produksjonslivet. I enhver sammenligning med andre industriland har Norge lyktes godt med den næringspolitikk som har vært ført. Jeg føler meg også trygg for at den nye loven blir praktisert med innsikt og smidighet, slik at den fremmer en sunn ekspansjon i næringslivet.

Den alminnelige handlingsfrihet i snever forstand for den enkelte bedrift er i dag mindre enn i perioder hvor den økonomiske liberalisme foldet seg sterkere ut. Men i de såkalte gamle gode dager med det frie næringsliv hadde vi et samfunn med betydelig sosiale ulikheter og fattigdom. Systemet utfoldet seg i en tid da man ennå ikke hadde fått forståelsen og mulighetene for å løse fundamentale likestillingsoppgaver gjennom offentlig medvirkning. Det gjelder bl.a. i utdanningsvesenet, i helsevesenet og i vår omsorg for de eldre. Våre økte kvalitetskrav til det samfunn vi nå lever i stiller mer kompliserte krav til hvordan hver enkelt av oss skal og kan tilpasse seg. Det gjelder lønnstakeren som i dag betaler en skatt mange ganger større enn i tidligere perioder, og det gjelder bedriften som i dag må tilpasse

seg offentlige reguleringer på en annen måte enn tidligere. Det vi har vunnet gjennom denne politikk er vårt moderne velferdssamfunn med stabil sysselsetting, sosial trygghet og større likestilling mellom ulike befolkningsgrupper enn tidligere.

Vi har også fått en økonomi som gjennom en god innsats fra alle parter har brakt oss opp på et inntektsnivå på høyde med de ca. 10 sterkest utviklede nasjoner.

Dette er ikke skjedd på grunn av en gunstig tilgang av naturressurser, vi kan heller si til tross for en ugunstig tilgang av slike ressurser.

Det er først i de aller seneste år at Norges ressurs-situasjon er i ferd med å bli gunstigere enn mange andre industrilands.

Som et nytt tiltak i vår samfunnsplanlegging har vi nylig fått de såkalte fylkesplaner. Disse er nå ferdig behandlet på fylkenes hånd, og er for tiden til avsluttende vurdering og samordning i sentraladministrasjonen og Regjeringen. I disse planene får vi en oppsummering av hvordan man i de enkelte fylker og i de enkelte kommuner ønsker å påvirke den alminnelige samfunnsutviklingen i årene framover. Et viktig utgangspunkt i dette er utviklingen av befolkning, bosetting og arbeidsplasser. Det er en sterk tro på framtidens Norge i disse fylkesplanene. Det har vært sagt halvt i spøk at hvis man skal realisere alle de ønsker og planer som er registrert, trenger vi en befolkning på minst 10 millioner mennesker. Utsiktene for å nå en slik befolkning er neppe særlig store, heldigvis, og planer og ønsker må justeres ned til de mulige rammer vi kan operere

innenfor. Det er et gjennomgående trekk ved fylkesplanene. I alle landdistrikter er det et sterkt ønske om å skape nye arbeidsplasser for å forhindre at nedgang i sysselsettingen i primærnæringene skal føre til at for mange flytter ut av kommunen. Det er industrien som nesten over alt ses på som den næringen som kan oppfylle dette ønsket.

Det er nok ikke alle de industriplaner og industriønsker som vi finner i fylkesplanene som er like realistiske. Men når det gjelder selve grunntanken er jeg overbevist om at man i fylkesplanene er på rett vei. Industrien har spilt en nøkkelrolle i omskapingen av det gamle norske samfunnet til et moderne økonomisk velferdssamfunn. Det er først og fremst gjennom industrien vi har kunnet øke produksjonsutbyttet og inntekten pr. hode. Det er de moderne

produksjonsmetoder, den gjennomførte arbeidsdeling og spesialisering i industrien som er nøkkelen til den høye levestandard vi i dag har. For å løse gjenstående oppgaver i vårt land og for å skape større økonomisk likhet mellom de forskjellige distrikter, er det uomgjengelig nødvendig å få en fortsatt sterk vekst av nye industitiltak i bygdene.

Her ligger det en stor utfordring både til myndighetene og til næringslivet.

Når det gjelder å etablere tjenesteproduksjon i distriktene er vi kommet kort. Bortsett fra offentlig tjenesteyting i undervisning og helse, har vi ikke vært særlig flinke til å desentralisere de private og offentlige tjenesteytende næringer. Her ligger det også en utfordring.

Vi oppfatter ofte industrien som den næring hvor stordriftens fordeler er viktige og nødvendige. Sammenliknet med andre lands industri er norsk industri en samling små bedrifter. På listen over Europas 500 største industriforetak er det bare 6 norske. Og ingen av dem er i nærheten av medaljeplass. Det er først som nr. 232 at vi finner vår største bedrift, Norsk Hydro. Borregård er den neste, på 290-plassen. Vi kan kanskje si at i internasjonal sammenheng har vi motbevist sammenhengen mellom stordrift og rasjonell industrivirksomhet.

Innenlands: har vi til dels gått enda lengre. Gjennom flere vellykte eksempler på at noen av våre større industriforetak har etablert avdelinger, underleverandøravtaler m.v. på en slik måte at det er oppstått små gode industribe-

drifter i bygdene, ligger det en modell som vi må være interessert i å kunne få utviklet videre.

Under det økonomiske tilbakeslag vi har levd under i de siste par årene, har det vært drevet en aktiv motkonjunkturpolitikk fra statens side. Den generelle del av denne motkonjunkturpolitikk har bestått i å holde etterspørsel og inntekter oppe gjennom en aktiv finanspolitikk. Det er i noen grad våre framtidige oljeinntekter som har vært diskontert på denne måten. Dessuten har vi hatt et betydelig innslag av selektive virkemidler, som dels har rettet seg mot beskyttelsestiltak for bestemte bransjer, dels overfor enkeltbedrifter. For Regjeringen har hensynet til å bevare arbeidsplasser og unngå å kaste folk ut i arbeidsløshet vært det avgjørende. Vi vil alltid trenge en del meget

selektive virkemidler fra myndighetenes side i næringspolitikken. Når det dreier seg om å skulle tilgodese en bestemt bransjeinteresse eller en bestemt distriktsinteresse, vil det ofte være behov for slike tiltak. Men det blir neppe noe fast innslag i vår næringspolitikk med slike offentlige finansieringsordninger, ^{som} likviditetslån m.v. som nå har vært ydt til enkeltbedrifter. Slike ordninger må i første rekke ses på som kortsiktige konjunkturtiltak.

Vi vet at det blant de bedrifter som har mottatt finansiell støtte i denne tiden også er virksomheter som neppe vil kunne greie seg i en mer normal periode med åpen konkurranse innenlands og utenlands. Etter hvert som vi kommer inn i en mer normal konjunkturfase med høyere aktivitetsnivå,

vil det nok bli behov for en del omstillinger i næringslivet, noe vi har skjøvet foran oss i denne vanskelige perioden.

Selv om en akutt lønnsomhets- og sysselsettingskrise ved en enkelt bedrift kan synes alvorlig og drastisk, og verdig til å påkalle myndighetenes tiltak, tror jeg vi igjen må vende oss til å se slike omstillinger som et ledd i en alminnelig dynamisk økonomisk prosess. Vi kan ikke alltid bevare full konkurranseevne på alle områder hvor vi hittil har hatt det. Når vi innenfor et enkelt felt ikke kan opprettholde en konkurransedyktig produksjon ligger mulighetene og utfordringen i å legge om virksomheten til felter hvor vi er mer konkurransedyktige. Dette er en prosess som vi kan finne gjennom hele vår industriutvikling.

Hvis vi omkring århundreskiftet hadde forståelsen og mulighetene for en aktiv selektiv næringspolitikk i Norge,

ville vi sikkert fått krav om å støtte opp under seilskutene. Vi kan i dag se det fåfengte i å forsøke å opprettholde seilskutene i konkurranse med de nye dampskipene. Det har vært og vil fortsatt være en krevende oppgave å unngå at en selektiv næringspolitikk blir brukt som en "seilskutepolitikk".

Allerede før konjunkturtilbakeslaget gjorde seg gjeldende i Europa i 1974, var det tegn til at arbeidsløsheten lå høyere enn den tidligere hadde gjort. I 1975 gikk arbeidsløshetstallene kraftig i været. Det er en sosial tragedie at vi i Vest-Europa i dag har vel 6 millioner mennesker uten arbeid. I hvert av de større vest-europeiske landene er det mer enn 1 million arbeidsløse.

Alle ferskere økonomiske rapporter tyder på at bunnen i tilbakeslaget er passert, og at vi i løpet av 1976 kan vente oppgang. Men ekspertene er enige om at oppgangen vil bli langsom. Utviklingen av ledighetstallene før det siste tilbakeslaget, og den meget moderate vekst som nå omsider ser ut til å komme, bringer fram til alvorlig bekymring spørsmålet om den fulle sysselsetting i de vestlige industri-land.

Det har i lange tider funnet sted betydelige produktiv-
tetsfremmende tiltak i alle europeiske land. Denne rasjona-
lisering har også gått videre under tilbakeslaget. Alt i
alt ser det ut til at menneskenes tekniske ferdigheter setter
meget vide grenser for hvor stor produksjon den enkelte
ansatte kan prestere. Det kan være et paradoksalt og uro-
vekkende tegn at effektiviteten er iferd med å bli så stor

at selv med en høy samlet etterspørsel vil man ikke trenge
hele den arbeidsføre befolkning til å utføre dette arbeidet.
Det vil være en paradoksall fallitterklæring at de tekniske
framskritt skal bringe oss i en situasjon hvor våre materi-
elle behov kan dekkes så effektivt at vi ikke er i stand
til å gi arbeid til alle som ønsker det.

Slike pessimistiske teorier har vært lansert tidligere
også. Men i 1960-årene og i første del av 1970-årene har
veksten i sysselsettingen i de tjenesteproduserende næringer
vært så stor at problemet har vært unngått. Faren er nå at
veksten i sysselsettingen i tjenesteproduserende næringer
vil bli mindre, og at man står overfor et mer permanent
sysselsettingsproblem.

Det er foreløpig ingen klare tegn til at denne tendensen hittil har gjort seg gjeldende i Norge. Men vi vil oppmerksomt følge utviklingen for å få et varsel om de impulser vi her måtte finne.

I Stortinget føres i dag en debatt om retningslinjene for vårt forhold til utviklingslandene. Jeg vil gjerne gi en merknad til én side av dette forholdet, og som berører norsk næringsliv. Vi skal ikke drive utviklingshjelp for å hjelpe Norge. Men hvis vi kan innpasse i en god utviklingshjelp slike tiltak som også er av betydning for norsk virksomhet, vil dette gi en bedre underbygging og forståelse for saken her i landet. Det vil kunne gi et sterkere engasjement her hjemme hvis vi får et innslag i vår utviklingshjelp hvor norske virksomheter knyttes sterkere til løsningen

av bestemte oppgaver. Disse tanker er ennå lite bearbeidet og presise. Som løse eksempler kan jeg nevne reising og drift av kraftverk, kunstgjødningsfabrikker, eller annen industri. Vareleveranser kan også tenkes.

Så lenge norske bevilgninger til utviklingshjelp var nokså små, var slike tanker lite påtrengende. Nå er den finansielle og økonomiske siden av utviklingshjelp blitt betydelig større. Det gjør det både nødvendig og mulig å drøfte saken.

Hvis vi skal lykkes i å vinne den nødvendige tilslutning i folket for en langsiktig vekst i våre ytelser til utviklingshjelp, må det skapes den nødvendige forståelse og innsikt for oppgaven. Her har vi ennå mye ugjort. En av flere veier

å gå for å skape en slik forståelse, er å engasjere norske virksomheter og norske samfunnsgrupper sterkere ved løsningen av konkrete oppgaver. Vilkåret for dette må være at norsk utstyr, kapitalvarer, ekspertise m.v. ikke er vesentlig dårligere og dyrere enn det som kan skaffes i andre land. Jeg tror ikke at slike kombinasjoner vil bli særlig dominerende innslag i vår u-hjelp, men jeg tror vi bør gi dem en nøye vurdering.

Det er umulig å drøfte norsk næringspolitikk uten å gi en spesiell omtale av oljevirkomheten. Den direkte sysselsettingen i oljeaktiviteter er overraskende lav. I januar var den 24.400 personer, hvorav 14 % utlendinger. Av dette tallet var 3.200 personer sysselsatt direkte med undersøkelser, boring, produksjon m.v. på oljefeltene. De øvrige var knyttet

til baser, transport, forsyningstjeneste og administrasjon, samt bygging av plattform, forsyningsskip og annet utstyr. Disse tallene ventes ikke å forandre seg særlig sterkt i det kommende året. En viss nedgang må ventes i bygging av plattform og annet utstyr.

Hovedretningslinjene for oljevirkomheten er trukket opp av Regjeringen med sterk støtte i Stortinget. Prinsippet er som kjent at man skal vise varsomhet i utbyggingstakten med hensyn til lokalisering og prøveboring av nye felter. Men de drivverdige felter som er funnet, må settes i produksjonsferdig stand i løpet av forholdsvis kort tid, og av lønnsomhetshensyn må man tillate en sterk produksjonsvirksomhet fra disse kildene.

Regjeringen vil i nær framtid legge fram for Stortinget en melding om utnytting av mulige olje- og gassfunn nord for den 62 breddegrad. Det er tanken å begynne prøveboring på de første steder i disse betydelige havområder til neste år. Seismiske undersøkelser gir grunnlag for en viss optimisme med hensyn til olje- og gassfunn i disse store områdene.

I 1976 vil Norge for første gang være nettoeksportør av olje. Produksjonen fra Ekofiskfeltet vil være større enn det samlede innenlandske forbruk. Handelsflåtens forbruk av olje til drivstoff er ikke regnet med i dette. Den produserte petroleum disponeres som hovedregel av den eller de selskaper som har konsesjon på utvinningen. Staten mottar en viss del som produksjonsavgift. Så lenge Ekofiskfeltet er det eneste som er i produksjon, er det Phillipsgruppen som disponerer og markedsfører det meste av produksjonen. Når Statfjordfeltet

om et par år vil begynne å komme i produksjon, får den norske stat gjennom Statoil disposisjonsrett over de store petroleumsmengder som der ventes å bli pumpet opp.

Dette vil gi Norge en viktig handelspolitisk ressurs. Andre land er interessert i langsiktige leveranseavtaler for olje og gass for å sikre sin tilførsel av energi. Den såkalte oljekrisen i 1973-74 viste hvor viktig det er å kunne ha stabile tilførsler i perioder med politisk eller økonomisk ustabilitet.

Etter Regjeringens vurdering er det naturlig for Norge i første rekke å bruke petroleumen til å utvide det økonomiske samarbeid med våre nordiske naboland.

Forhandlinger er innledet med Sverige, og de første

kontakter har også vært tatt med Danmark og Finland. Siktepunktet fra norsk side med et slikt samarbeid er å få en utveksling som begge parter har fordel av. Når det gjelder Sverige, hvor vi er kommet lengst med de innledende drøftinger, har Norge interesse av et industripolitisk samarbeid som kan tilføre oss industrivirksomhet med høy foredlingsgrad. Sverige står som kjent meget sterkt på dette felt. Sverige er på sin side interessert i å sikre langsiktede leveranser av olje.

Dessuten kan det bli aktuelt med et samarbeid om de store kapitalkrevende anlegg for oljeraffinering og den petrokjemiske industri.

Det er åpenbart at oljen gir oss et nytt middel både til å utvikle vår egen økonomi og til å utvikle et utvidet samarbeid med andre land. Dette er ikke noe fundamentalt nytt

i de nordiske lands økonomier. Det nye er at Norge ikke lenger ligger svakere an enn nabolandene når det gjelder naturressurser. Hittil har dette ofte virket som en begrensende faktor på utviklingen av det økonomiske samarbeid.

Det vil også være naturlig å vurdere et industri- og oljesamarbeid med andre land, kanskje særlig Storbritannia, Nederland og den tyske forbundsrepublikken. Vi står her også overfor de interessante oppgaver å bruke oljeinntekter til kapitaleksport kombinert med å sikre råvarer og andre utviklingsmuligheter for norsk industri og næringsliv. Derved vil det bli mulig å styrke det industrielle miljø i Norge. Aktuelle eksempler på dette er Dyno Industrier og A/S Sydvaranger som planlegger virksomhet i

Tyskland eller Nederland i tilknytning til norsk gass som ilandføres i Emden. Dette er den gasslevering som den norske stat disponerer som produksjonsavgift. Produktene fra Dyno's foretak skal gå inn som innsatsvarer i bedriftene i Norge. A/S Sydvaranger skal bruke gassen til videre bearbeiding av malm fra Norge.

Både gjennom de direkte og indirekte virkninger av sysselsetting og produksjon i forbindelse med oljevirkomheten vil det bli skapt betydelige inntekter i Norge. Dertil kommer de finansielle inntekter som staten vil få gjennom produksjonsavgifter og skatter. Vi må regne med at oljevirkomheten og dens virkninger vil bidra til å presse inntekts- og kostnadsnivået i Norge oppover. Arbeidskraft

vil bli tiltrukket til de godt betalte yrker som her oppstår.

I den viktige Stortingsmelding om petroleumsvirkomhetens plass i det norske samfunn, som Regjeringen Bratteli la fram for noen år siden, var dette spørsmål viet stor oppmerksomhet. Det ble pekt på at økonomiske virksomheter som var utsatt for konkurranse fra utlandet lett vil måtte avvikles på grunn av en ugunstig kostnadsutvikling. Deler av industrien ble i denne sammenheng trukket fram.

I årene som er gått har vi etter hvert fått et noe mer nyansert syn på dette. Jeg vil gjerne understreke at vi ikke må innta noen defaitistisk holdning overfor de konkurranseproblemer som vi vil møte. Vi bør ikke gi opp god innenlandsk produksjonsvirkomhet bare fordi vi vil få nok valutatilgang

til å kunne kjøpe produktene i utlandet. Jeg tror vi bør anlegge en mer offensiv holdning til dette problem ved å gå inn for å verge de arbeidsplasser og bedrifter som blir utsatt. Vi kan verge dem ved å bruke våre etter hvert større finansielle ressurser til å skaffe norske bedrifter og norske arbeidere det aller beste kapitalutstyr som finns. Foruten å investere direkte i kapitalutstyr bør vi investere i folks innsikt og faglige ferdigheter, slik at våre bedrifter kan holde sin konkurransevne oppe med beste sort kapitalutstyr og med høyt kvalifisert arbeidskraft. Dette vil si at produksjonen etter hvert vil bli vridd mer i retning av høyere bearbeidede produkter, og produksjon som krever meget høye faglige kvalifikasjoner hos de ansatte. Det er særlig viktig å anlegge en slik kampinnstilling til å verge våre egne bedrifter og arbeidsplasser i de deler av

landet hvor det ikke er mange alternative muligheter til den virksomhet som nå foregår. I denne sammenheng vil jeg igjen understreke viktigheten i å verne og videreutvikle de gamle grunnnæringer i landbruk og fiske. I pressområder, særlig der presset er skapt av oljevirkosomheten, må vi være mer forberedt på omstilling av eksisterende virksomhet til å tilpasses oljevirkosomheten.

I steden for på forhånd å regne med en forholdsvis stortallmessig nedgang i industrisysselsettingen tror jeg vi som viktigste mål bør gå inn for å opprettholde en total sysselsetting i industrien av omtrent samme størrelse som vi nå har.